

Trablusgarp

-Osmanlı'nın Son Suğûr-i İslâmiyesi-

Trablusgarp - Osmanlı'nın Son Suğur-i İslâmiyesi -

YAZARLAR

Mehmed Nuri / Mahmud Naci

EDİTÖR

Prof. Dr. Ahmet Kavas

YAYINA HAZIRLAYANLAR

Dr. Abdullah Erdem Taş

Dr. Muhammed Tandoğan

Kapak ve Sayfa Tasarım

Hüseyin Özkan

Kapak Resmi Künyesi

Trablusgarp Şehir Planı (1685), Sébastien de Pontault de Beaulieu,
Bibliothèque Nationale de France (BNF).

Birinci Baskı, 1000 Adet

ISBN: 978-605-68469-2-2

Afrika Araştırmacıları Derneği (AFAM), Afrika Kitaplığı Nu: 3
İstanbul, 2018

Baskı ve Cilt

Seçil Ofset

100. Yıl Mahallesi, Matbaacılar Sitesi, 4. Cadde, No: 77,

Bağcılar-İSTANBUL, Tel: +90 (212) 629 06 15

www.secilofset.com.tr, info@secilofset.com.tr

Online Satış ve Dağıtım

www.afam.org.tr; iletisim.afam@gmail.com

Alelmas Yayıncılık,

Yalova-Bursa Karayolu, 4. Km. Kirazlı Kavşağı, Merkez/Yalova

Sertifika No: 41060

© Bu editöryel çalışma, Afrika Araştırmacıları Derneği (AFAM) tarafından Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı'nın katkılarıyla hazırlanmıştır. Tüm yayın hakları Alelmas Yayıncılık'a aittir. Bu eserin bütün hakları saklıdır. Yayınevi yetkililerinden izin alınmaksızın hiçbir şekilde kopya edilemez, elektronik ve mekanik yolla çoğaltılamaz, yayınlanamaz ve dağıtılamaz. Ancak bilimsel araştırmalar için kurallara uygun alıntı ve atıf yapılabilir.

Trablusgarp
- Osmanlı'nın Son Suğûr-i İslâmiyesi -

Mehmed Nuri / Mahmud Naci

Editör
Prof. Dr. Ahmet KAVAS

Yayına Hazırlayanlar
Dr. Abdullah Erdem TAŞ
Dr. Muhammed TANDOĞAN

İÇİNDEKİLER

EDİTÖR'DEN	XI
GİRİŞ	
İki Kardeşe Bir Kitap: Trablusgarp Mehmed Nuri ve Mahmud Naci Beylerin Hayatları/ Ahmet KAVAS	XV
MÜNDERİCÂT	XXXV
MUKADDİME	1
BİRİNCİ FASIL	
Vilayetin Ahvâl-i Coğrâfiye, Zirâiye, Sınâiye ve Ticâriyesi	3
İKİNCİ FASIL	
Vilayetin Taksîmât-ı İdâriyesi	73
ÜÇÜNCÜ FASIL	
Vilayetin Ahvâl-i Târîhiyesi	103
DÖRDÜNCÜ FASIL	
Hinterland ve Hudût Mesâili	177
EKLER	217
SÖZLÜK	229
İNDEKS	261

Trablusgarp

بلاد بها نيظت على نمائمي
و اول شيئي مس جلدی ترا بها

*Tenimin ilk dokunduđu vatan toprađına ve
ilk adımlarımı attığım Trablusgarp şehirlerine...*

Eser

Trablusgarp Fırka-i Askeriyesi
Piyade Binbaşlarından

Mehmed Nuri

Trablusgarp Mebûsu

Mahmud Naci

- 1- Vilayetin ahvâl-i coğrâfiye, zirâiye, sınıâiye ve ticâriyesi
- 2- Vilayetin taksîmât-ı idâriyesi
- 3- Vilayetin ahvâl-i târihiyesi
- 4- Vilayetin hinterland ve hudut mesâili

Tercümân-ı Hakikat Matbaası

1330

Merhûm Recep Paşa'nın muazzez hâtırasına

مرحوم رجب پاشا نك معزز خاطر سنه

Editör'den

Trablusgarp, Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika'daki son kalesidir. 1911 yılında İtalyan saldırısına maruz kaldı ve işgal edildi. Atalarımızın Trablusgarp ile ilgili hatıraları hâlâ zihinlerimizde tap-taze durmaktadır. Ancak İtalyan işgalinden tam yüzyıl sonra 2011'den itibaren eski Trablusgarp'ın (bugün Libya'nın) yaşadığı olaylar bu hatıralarımızı yeniden canlandırmıştır. Peki, 400 yıla yakın Osmanlı hâkimiyetinde kalmış olan suğûr-i İslâmiye'nin (İslâm devleti'nin sınır muhafızları) en jeo-stratejik noktası Libya toprakları hakkında neler biliyoruz? İşte bu soruyu cevaplamak istediğimizde çok sınırlı bilgilere sahip olduğumuz ortaya çıkıyor. Literatürümüzün bu anlamda oldukça zayıf olduğunu gördüğümüzde kaynak değeri olan elinizdeki bu eseri yayımlayarak işe başlamanın doğru olacağına karar verdik.

Kitabımızı daha iyi anlamak için kısa bir tarihi hatırlatma yapmanın faydası olacaktır. On beşinci asrın sonlarına doğru bütün doğu Arap dünyası olduğu gibi batı Arap dünyası da tehdit altındadır. Trablusgarp (genel olarak Libya coğrafyası) da aynı şekilde bölünmüş farklı farklı idarelerin yönetimindedir. Libya'nın en önemli noktası olan Trablusgarp, Hıristiyan Malta şövalyeleri ile Müslüman Hafsiler (Tunus merkezli) arasında zaman zaman el değiştirmekteydi. Bugünkü Libya'nın doğu kısımları, yani Berka tarafları Mısır'daki Memlüklerin sözde egemenliğinde bulunmaktadır. Ancak gerçekte buralarda da son üç yüz yıldan beri çöl bedevilerinin tesis ettiği, dış tehdide açık bölük pörçük idareler mevcuttu.

Aynı dönemde Endülüs'ten göç etmeye zorlanan Müslümanlar, Derne ve Bingazi şehirlerini kurarak cazip mekânlar inşa ettiler. Bu yeni şehirler ülkenin birçok yerinden göç almaya başladı. Küçük de olsa bu coğrafya İskenderun'dan Fas'a oradan İskenderiye'ye kadar olan alanlarda farklı etnik kimlikteki Müslüman denizcilere rahat hareket etme imkânını sağladı. Nitekim bu süreçte uzun zamandan beri ihmal edilen Trablusgarp limanı da gelişmiş bir ticaret merkezi olma yolunda ilerledi.

Bu gelişmeler, İspanyolların iştahını kabarttı ve 1510 yılında Trablusgarp'ı işgal etmeleri ile sonuçlandı. İspanyolların ana hedefleri Trablusgarp'taki altın ticaretini ele geçirmektir. Nitekim kısa zamanda kendi vatandaşlarını da Afrika'ya göç etmeye teşvik ettiler. Böylece oralarda koloniler oluşturarak bölgenin servetini ele geçireceklerdi. Ancak işgal sırasında binlerce insanın öldürülmesi, on binlerce insanın esir alınıp Palermo'da satılması ve pek çoğunun göç etmeye zorlanması neticesinde, İspanyolların eline sadece ıssız ve cazibesini yitirmiş bir şehir geçmişti.

İşgalin başlayacağını hisseden Trablusgarp ahalisinin önemli bir kısmı servetlerini de alarak yakınlardaki Tacura bölgesine göç etmişlerdi. Göçmenlerin gelişi ile burası zengin bir liman ve ticaret merkezi haline dönüşmeye başladı. Diğer taraftan burada organize olan Trablusgarplılar, eski şehirlerini almak için de İspanyollara karşı akınlar düzenlemeye başlamışlardı. Sınırlı bazı başarılar elde etmişlerse de üstün İspanyollar karşısında bir netice alamamışlardır. Bu gelişmeler üzerine, 1519 yılında Tacura'dan İstanbul'a gelen bir heyet Osmanlı Sultanı'ndan yardım talep etti. Zaten Libya toprakları, 1517 yılında Memlûklerin sınırlarına egemen olan Osmanlıların ilgisi alanına girmişti. Oradaki İspanyol tehdidi doğrudan Osmanlıyı tehdit anlamına geliyordu. Bunun için bu yardım talebi hemen karşılık gördü. Nitekim Kanuni Sultan Süleyman Enderrun ağalarından Murad Ağa'yı Trablusgarp donanma komutanı tayin ederek bir kısım kuvvetler ile Tacura'ya gönderdi. Murad Ağa burada Osmanlı Devleti adına bir idare kurduğu gibi, bir de bölgeyi istihkâm ederek İspanyollara karşı direnişe geçti.

Bu şekilde başlayan Osmanlı-Trablusgarp ilişkileri, nihayet 1551 yılında Turgut ve Sinan Paşaların kumandası altındaki Osmanlı donanması ile Trablusgarp'ın fethedilip bir Osmanlı eyaletine dönüşmesiyle sonuçlandı. Anlaşılabacağı üzere bu fetih yerli ahalden yapılan bir fetih değildi, bilakis orayı işgal edenlere karşı yerli ahali ile yapılan dayanışma sonunda gerçekleşmişti. Bu anlamda Trablusgarp gönüllü olarak bir Osmanlı serhaddi olmuştu. Trablusgarp Kuzey Afrika'yı elde tutmak için gereken en önemli ve en son stratejik mevki veya ric'at hattı idi.

Kuzey Afrika'da asırlar süren Osmanlı Barış'ının üç Mağrib ocağından birisi Trablus ocağıdır. Ve bu ocak sayesinde Anadolu, Libya (Trablusgarp-Bingazi) halkı ile kaynaşma imkânı bulmuştur. Akrabalıklar tesis edilmiştir. Siyasi ve sosyal hayat bu yeni akrabalık bağları üzerine kurulmuştur. Yerlilerin çoğunluğu ile yeni gelenlerin Müslüman olmaları kolay kaynaşmalarına imkân tanımıştır. Özellikle Batı Anadolu'dan bölgeye sevk edilen genç Türk denizciler zamanla yerliler ile kaynaşarak yeni melez bir ırkı bugünkü Libya halkını meydana getirdiler. Şüphesiz bu etkileşim ve sonuçları mutlaka araştırmalara konu edilmeye değerdir. Nitekim Osmanlı asırlarında Libyalılar, Osmanlıya en çok bağlı kalan millet oldu. Bu bağlılık İtalya'nın işgaline kadar değil, bilakis işgal yıllarından sonra da devam etti. Eserimizin müellifleri gibi pek çok Libyalı, Birinci Dünya Savaşı'nda çeşitli cephelerde ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda Türk kardeşleri ile dayanışma içinde oldular. Uzun yıllar çeşitli alanlarda sağlanan bu işbirliğinin ve kardeşliğin bundan sonra da devam edeceğinde kuşkumuz bulunmamaktadır.

Afrika Araştırmacıları Derneği'nin (AFAM) kurulma amacı, Afrika araştırmaları alanında sebat edip uzmanlaşmış akademisyenlerle bir sinerji oluşturup ülkemizin geleceğindeki başarılı uzmanların sayısını artırmaktır. Çoğu yüksek lisans ve doktora seviyesindeki gençlerin daha akademik hayatlarının başında ilerideki alanları için gerekli kaynak temini, sahanın uzmanlarıyla irtibatlarının sağlanması ve bilgi ile donanımlarını zenginleştirmektir. Yurt-

dışındaki Afrika uzmanları ile yakın temaslar kurulması, özellikle kıta ülkelerindeki uzmanlarla birlikte ortak araştırmalar yapılması için ortam hazırlamaktır. Kısacası Afrika alanını boş bulup orada kendi başına hareket edenlerden uzak, mesleki dayanışma içinde ne çalıştığını bilen, geleceğe yönelik akademik eser veren, hepsinden öte kıta hakkında fikir üreten bir kuşak yetiştirip yeni nesillerin daha ümitvar olmalarına rehberlik etmektir. Bu doğrultuda Afrika özelinde faaliyet gösteren kurumsallaşmış enstitü ve strateji merkezleri arasında koordinasyon ve işbirliğini oluşturmayı temel misyon edinmektedir. Bu bağlamda Afrika özelinde çalışanları bir araya getirmek ve bu alanlarda ulusal ve uluslararası kamuoyunu bilgilendirmek için kurulan AFAM, bugüne kadar birçok akademik faaliyete imza atmıştır. Bundan sonra da çalışma alanları ile ilgili yayın yapmayı planlayarak, bir dizi eser hazırlamıştır. Elinizdeki bu eser, kaynak eserler dizisinin ilk halkalarından biridir. Kaynak değeri dikkate alınarak eserin dili aynen muhafaza edilmiştir. Ancak geniş bir giriş ve eserin sonuna ilave ettiğimiz sözlük ile kitabın anlaşılması kolaylaştırılmıştır. Bu vesile ile bu kitabın ortaya çıkmasında sundukları belge katkıları ile Mahmud Naci'nin ailesi ve akrabalarına özellikle de bir an evvel basılması için gayret eden merhume Prof. Dr. Feriha Baymur'un kızı Lale Vanlı ile Hatice Münise Hanımın yeğeni Banu Avar Hanımefendilere, İbrahim Refi'nin oğlu Mehmet Berca Balkış ile tarihin derinliklerinde atalarının izini süren oğlu Doğan Balkış'a, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) Başkanı Dr. Serdar Çam'a, bize sahadan bilgiler aktaran TİKA Libya Koordinatörü Fatih Karaca'ya, bu kıymetli eserin basımı sürecinde kurumsal destek vererek her aşamasıyla ilgilenen Emre Töre'ye, eserin gün yüzüne çıkmasını sağlayan Dr. Abdullah Erdem Taş ve Dr. Muhammed Tandoğan ile yayınlarımızın basım ve dağıtımını üstlenen Sayın Ahmet Özen'e teşekkürlerimizi sunarız.

AFAM Başkanı
Prof. Dr. Ahmet KAVAS